

УДК 930.1 (477)

ДІЇ ЧОРНОМОРСЬКОГО ФЛОТУ НАПЕРЕДОДНІ ТА У ПЕРІОД КРИМСЬКОЇ ВІЙНИ 1853 – 1856 рр. (історіографія проблеми)

Вдовиченко Євген Володимирович, викладач кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук, Херсонський державний аграрний університет, м. Херсон (ХДАУ, Херсон)

У статті проаналізовано історіографічні джерела, присвячені діям Чорноморського флоту під час Кримської (Східної) війни 1853 – 1856 рр. На підставі співставлення поглядів дослідників даної проблеми доводиться закономірність поразки Російської імперії у війні.

Ключові слова: Кримська війна, історіографія, Чорноморський флот, історичний аналіз.

ВСТУП

Чорноморський флот Російської імперії напередодні Кримської війни (1853 – 1856 рр.) вважався одним із наймогутніших у тогочасному світі. На початку 1853 року флот становив: 14 кораблів, 6 фрегатів, 4 корвети, 12 бригів, 32 транспортних судна, 7 пароплаво-фрегатів та 24 малих пароплави, мав вишколений екіпаж (1,45 тис. офіцерів та 33 тис. нижніх чинів), проте його дії й сьогодні залишають дослідникам та науковцям багато запитань. Більшість істориків вважають Чорноморський флот прикладом героїзму моряків у протиборстві з переважаючими силами противника. Проте, деякі дослідники стверджують, що його дії стали свідченням нераціонального та бездарного використання бойового потенціалу [1].

РЕЗУЛЬТАТИ (основний текст роботи)

Символом російського флотоводського мистецтва у Кримській війні традиційно вважалася Синопська битва, що відбулася 30 листопада 1853 року. Названа баталія у історіографічних розвідках наводиться як ілюстрація безумовної воєнної переваги Росії над Туреччиною. Синопська битва увійшла до історії як остання велика битва парусного флоту, що ознаменувала перехід до нового етапу технічного оснащення військово-морських сил. Вона прославила ім'я П. С. Нахімова (1802 – 1855 рр.), який більше не мав у послужному списку великих морських перемог [2].

В історичній літературі панує думка, що вирішальним фактором успіху П. С. Нахімова стала раптовість. Російський воєнний історіограф, генерал-майор М. І. Богданович (1825 – 1882 рр.) одним із перших звернув увагу на безпідставність прагнень західної преси, вбачати у Синопській битві не міць Чорноморського флоту і талант моряків, а «віроломство росіян», що раптово напали на турецький флот. Твердження західних дослідників не відповідають дійсності, адже відомо, що Синопська битва стала одним із наслідків активізації турецьких військ. Отже, початок бойових дій російським флотом був

спровокований Туреччиною. Аналіз наукових джерел засвідчив, що Османській імперії було відомо про курсування російських кораблів біля Синопського порту. Турецький адмірал Осман-паша повідомляв союзникам про ймовірну атаку.

На підставі матеріалу наукових досліджень М. І. Богдановича спростовується теза західної історіографії XIX – XX ст. щодо загальної технічної та організаційно-управлінської відсталості турецького флоту, як вирішального фактору його поразки під Синопом. Звичайно, російська ескадра на озброєнні якої знаходилося 716 гармат, переважала вогневу міць турків, які володіли 476-ма гарматами. Одночасно з тим турецький флот мав підтримку берегової батареї, яка за точністю пострілів потенційно переважала корабельну над корабельною артилерією. Отже, на наш погляд слід погодитися з М. І. Богдановичем у тому, що суть проблеми полягала у діях турецького командування, а не у потужності Османського флоту [3].

Інший видатний воєнний історик М. Ф. Дубровін (1837 – 1904 рр.) також високо оцінював дії Чорноморського флоту під Синопом. Він зумів конкретизувати діяльність генералітету Чорноморського флоту: П. С. Нахімова, В. О. Корнілова та головнокомандуючого російських військ в Криму князя О. С. Меншикова (1787 – 1869 рр.) у 1852 – 1853 рр. Відомо, що між В. О. Корніловим та П. С. Нахімовим велося суперництво, яке підігрівалося особистою неприязню. О. С. Меншиков симпатизує командувачу чорноморським флотом В. О. Корнілову (1804 – 1854 рр.), бажав аби саме йому дісталися лаври переможця. З початком воєнних дій В. О. Корнілов поспішав до місця дислокації Чорноморського флоту з метою очолити його. Саме це мотивувало П. С. Нахімова до оперативних дій. Отже, підсумовуючи М. Ф. Дубровіна можемо зробити висновок, що стрімка атака ескадри була визначена не тільки воєнно-тактичними міркуваннями, але й інтригами генералітету [4].

Представник радянської історичної школи Є. В. Тарле (1875-1955 рр.) вважав, що загальною причиною невдач «непоганого» турецького флоту стала відсутність дієздатних адміралів. У битві при Синопі турецький адмірал Осман-паша розташував кораблі ескадри без урахування можливостей, ведення вогню береговими батареями. Відповідно турецький адмірал не зміг використати наявний військовий потенціал. [5].

Є. В. Тарле на підставі листування О. С. Меншикова з генералом О. Ф. Орловим (1787 – 1862 рр.) звертає увагу на загальну самовпевненість турецького командування у майбутній перемозі («що посадило війська на судна, яким належало зійти на борт російських кораблів по закінченню битви»). В той же час радянський історик, узагальнюючи зібрані ним джерела щодо стану Чорноморського флоту стверджував: «Геній російського флотоводця і першокласний за своєю бойовою мораллю та вишколою склад екіпажів його ескадри впорався б з усіма перешкодами, навіть якщо б турецьке командування виявилось б більш дієздатним» [6]. Звернемо увагу, що концепція Є. В. Тарле не є послідовною у характеристиці турецької армії, він наводить приклади панічних настроїв Осман-паші напередодні битви. Загальний крах турецького флоту під Синопом та подальше взяття у полон Осман-паші підтвердили низький рівень боєздатності турецького сил та їх керівництва [7].

Учасник Кримської війни, статський радник та історик П. В. Алабін (1824 – 1896 рр.) пояснював несприятливе, заздальгідь програвше розташування

турецького флоту у Синопській битві не прорахунками Осман-паші, а швидше неефективністю рекогносцирування другої турецько-єгипетської ескадри у Чорному морі. Її головним завданням було знайти російську флотилію і здійснити відволікаючий маневр з метою запобігти нападу російського флоту на судна Осман-паші, які потрапили у бурю та сховалися у Синопській бухті. Командування турецько-єгипетської ескадри не тільки не виконало свого завдання, а й доповіло вищому керівництву, що О. С. Меншиков не відважиться вивести російський Чорноморський флот у море. Отже, як вважає П. В. Алабін, фактор раптовості став однією із визначальних умов перемоги Чорноморського флоту Російської імперії при Синопі [8].

Підполковник російської армії Е. С. Вітгенштейн (1824-1878 рр.), ветеран Кримської війни узагальнював наявні джерела про моральні та бойові якості османських військ (і турецької армії у цілому). На його думку причиною Синопського фіаско стала паніка, що охопила турків з самого початку битви. Майже всі офіцери при перших же пострілах втекли на берег. Після спалення ряду суден, для порятунку потоплюючих турецьких матросів шлюпки так і не були відправлені. По підрахункам Е. С. Вітгенштейна у результаті поразки вдалося врятуватися лише 120-150 матросам [9].

Видатний військовий історик та теоретик О. М. Зайончковський (1862 – 1926 рр.) особливою заслугою П. С. Нахімова називає витримку. З його точки зору тривале крейсерування російського флоту призвело до абсолютного успіху Синопської битви [10].

Події Синопської битви неодноразово реконструювалися у працях радянських дослідників М. Н. Дружиніна, С. Ф. Найди, Б. І. Зверєва, С. М. Сергєєва – Ценського [11].

У представленій статті на підставі історичних джерел ми порівняємо дві перемоги Чорноморського флоту над турецькою ескадрою у 1829 р. (Наваринська битва) і 1853 р. (Синопська битва). Радянський адмірал І. С. Ісаков (1894 – 1967 рр.) за Корніловською метафорою навів наступні порівняння. При Наварріно диспозиція турецького флоту представляла собою вигнуту лінію, що нагадувала мішок. У Синопській битві, навпаки, османські кораблі розташувалися у лінію. Другу вогневу лінію турків складала шість берегових батарей, що приймали участь у бою. У Наварринській бухті турецька артилерія розміщувалась тільки при вході. Вона не була пристосована для стрільби у глибину бухти, а тому більшу частину бою не діяла, до того ж, турки боялися влучити у власні судна. Тому І. С. Ісаков оцінює Наварринський бій як корабельний. А Синопська битва надала досвід знищення флотом берегової артилерії [12].

Дослідники та очевидці Синопської битви Є. В. Богданович, О. О. Ухтомський, І. А. Шестаков сходилися на думці про суперечливість відчуттів викликаних у П. С. Нахімова перемогою. Адмірал вважав, що Синоп став каталізатором вступу у війну проти Росії Англії та Франції, а з їхнім флотом російський поки ще змагатися не міг [13].

Історик військово-морського флоту Головачов В. Ф. (1821 – 1904 рр.) докладно описав сили Чорноморського флоту у 1853-1854 рр. У севастопольській бухті базувалося 15 кораблів (чотири 120-ти гарматних і одинадцять 84-гарматних), 7 фрегатів, 4 корвета, 12 бригів, 8 шхун, 9 тендерів, 2 яхти, 1 бомбард, 1 палубний

бот, 5 бойових та 4 посиленних пароплави, 12 великих і 5 малих транспортів і 5 лоцсуден, не рахуючи до 90 річкових, мілководних і портових суден, що розміщувалися у інших чорноморських портах [14]. Наведений огляд свідчить, що до початку Кримської війни російський флот залишався переважно вітрильним. В той же час, твердження, що миколаївська Росія не здатна була провести його модернізацію, також не відповідає фактам. Перші зразки парових суден, як бойових так і транспортних вже увійшли до складу Чорноморського флоту.

М. І. Богданович та М. Ф. Дубровін підкресливали, що головною причиною затоплення Чорноморського флоту стала не технічна перевага бойових одиниць флоту союзників, а його численність. Обидва історики вказували на корніловський план прийняття жертвовного бою між російським та англо-французьким флотом у відкритому морі, що свідчить про високий воїнський дух моряків [15].

Воєнний теоретик полковник В. О. Мошнін (1864 – 1928 рр.) одним із перших у 1901 році висунув ідею про помилковість затоплення флоту у севастопольській бухті. Автор писав про безпрецедентність такого кроку: «Історія не знає іншого подібного прикладу божевільного, безглузлого знищення своїх власних засобів. Такому вчинку немає виправдання. Фаррагут в американську війну йшов з дерев'яними суднами проти панцирників і переміг; виходить і йому, відповідно до вищевказаного вчинку наших моряків, треба було знищити свої дерев'яні судна» [16]. В. О. Мошнін іронізуючи над затопленням флоту, порівнював поведінку адміралів із кавалеристами озброєними шаблями. При зустрічі з супротивниками на озброєнні яких є списи, кавалеристи мали відмовитися від бою і заколоти своїх коней. Прихильником ідеї про помилковість наказу затопити кораблі став воєнний письменник Д. Ліхачов (1853 – 1908 рр.). «Сукупність викладених вище фактів, - резюмував він у своєму дослідженні, - привели нас до висновку, що загородження входу на севастопольський рейд затопленими суднами чорноморського флоту має у тактичному і стратегічному відношеннях, значення безумовно негативне. Те, що звичайно вважається прямим і вельми важливим результатом затоплення кораблів, – допомога, надана флотом сухопутній обороні завдяки людям та наявності гарматам великого калібру, могло бути зроблено і не вдаючись до крайнього заходу; у всіх інших відношеннях її вплив на хід оборони був скоріше шкідливим ніж корисним» [17]. Ліхачов вважає – за умови збереження Чорноморського флоту, він мав стати постійною загрозою для ворога.

У радянській історіографії одним із перших систему доказів на користь затоплення кораблів, як міри виправданої обставинами, представляв капітан 3-го рангу І. П. Зюзенков [18]. Є. В. Тарле вважав, що дискусія про затоплення флоту нівелює головну причину невдач російської армії при відкритті кримського театру бойових дій, а саме – малу чисельність російських моряків і сухопутних сил, що зосереджувалися у регіоні. Академік посилався на авторитет П. С. Нахімова, який вважав, що «кораблі треба було потопити». Проте як відомо контр-адмірал остаточно так і не озвучив свого ставлення ні до меншиківського, ні до корніловського проектів [19].

Полеміка щодо необхідності затоплення суден відбулася і на сторінках західноєвропейської історичної літератури. Англійський дослідник А. У. Кінглек оцінював це рішення як єдино правильне. Французький воєнний історик Т. Блерзі

категорично його засуджував. «Події, мабуть, довели безглуздість такої міри, як затоплення частини кораблів з ціллю перегородити ворогу доступ на рейд, – виносив свій вердикт останній, – тому що, форти із трьома ярусами батарей, захищаючи вхід у бухту, ще протягом шести тижнів потому успішно протистояли всім флотам: французькому, англійському і турецькому. А якщо все це було дарма, то чи не було також не доречним, щоб не сказати більше, надати союзникам володіння над Чорним морем на весь час війни?» [20].

За твердженням видатного воєнного інженера Е. І. Тотлебена (1818 – 1884 рр.), наказ про затоплення кораблів був особистою драмою В. О. Корнілова. У своїй праці «Опис оборони Севастополя» дослідник відтворює хронологію подій. В. О. Корнілов, зібравши раду офіцерів флоту, приховав від неї наказ командувача про затоплення кораблів. Але рада відкинула пропозицію адмірала дати бій у відкритому морі біля мису Лукулла. [21]. Тоді В. О. Корнілов розпустив раду і відправився до князя О. С. Меншикова, заявивши головнокомандувачу, що відмовляється виконувати наказ. Лише загроза відраджень до місця служби у Миколаїв, змусила В. О. Корнілова дати розпорядження про затоплення флоту [22].

Якщо позиція В. О. Корнілова на раді цілком зрозуміла та послідовна, то встановити позицію П. С. Нахімова складно. І. С. Ісаков твердив про рішуче його розмежування з В. О. Корніловим: «Нахімов без коливань виступив проти свого друга і бойового товариша» [23]. На підставі архівних матеріалів доктор історичних наук В. Д. Полікарпов (1918-2008 рр.) відновив весь хід засідання. Свідectва про послідовність позиції П. С. Нахімова немає. Адмірал взагалі відмовчувався. На думку дослідника, він не бажав вступати у суперечку з Корніловим, дискредитуючи його, тим самим у очах молодших по званню офіцерів [24].

П. В. Алабін, розбираючи аргументи за і проти затоплення флоту, уточнює, що він і не був затоплений. З тих, що знаходилися на Чорному морі 17-ти лінійних кораблів, 7 вітрильних і 4 парових фрегатів, 10 пароплавів, 65 дрібних суден (корветів, бригів, катерів і т.д.) затопленню у севастопольській бухті підлягало тільки 7 суден. Проте навіть таку невелику кількість кораблів не встигли розвантажити, а зняли тільки лише гармати. На кожному судні зберігалися великі запаси артилерійських снарядів та провіанту, але у загальній метушні ніхто про них не згадував [25].

Опинившись на березі після затоплення кораблів, офіцери та моряки вже не могли використати навички морської служби. Відповідно до джерел, російське командування не запропонувало офіцерам та морякам ефективну методику навчання введенню бою на суші, а використовувало лише репресивну систему покарань. Наприклад, звинувачених у «проступках» моряків виставляли на бруствер під ворожі кулі [26].

«Надзвичайно» своєрідне ставлення до введення піхотного бою мали морські офіцери. Учасник Кримської війни, майбутній всесвітньо відомий письменник Л. М. Толстой (1828 – 1910 рр.), згадував про широке розповсюдження серед офіцерів чорноморців практики розіграшу у карти своєї черги йти на бастіони. Програвши, морський офіцер йшов на передову під кулі та ядра ворога, де часто гинув замість гравця переможця, що залишався у тилу [27].

Типовим явищем стала корупція. Наприклад, командир батареї повинен був дати хабар тиловикам за боеприпаси, що йому доставляли. Подібного явища не мала ні одна армія світу [28].

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Отже, відповідно до проаналізованих історичних розвідок можемо зробити висновок: більшість істориків вважає, що загибель Чорноморського флоту спричинила поразку під Севастополем. Ця трагедія стала фактично єдиним прикладом у світовій історії взяття морським десантом могутньої укріпленої берегової бази на континентальній території ворога. Навіть найвищий рівень героїзму особистого складу флоту не зміг змінити хід подій [29]. Знищення Чорноморського вітрильного флоту змусило керівництво Російської імперії приступити до розробки програми відродження флоту на нових засадах з урахуванням технічних досягнень нового часу.

Визначення причин та наслідків загибелі Чорноморського флоту потребує поглибленого комплексного висвітлення у наукових роботах дослідників даної проблематики.

Література

1. Денисов И. «Невыдуманная история Черноморского флота России. – [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://newzz.in.ua/histori/1148843119-neslavnye-stranicy-chernomorskogo-flota.html/>.
2. Тарле Е. В. Нахимов (1801-1855) / Е. В. Тарле. – М.: Воениздат, 1948.
3. Богданович М. И. Восточная война 1853-1856 годов. – В 4-х томах. Издание второе, исправленное, дополненное / М. И. Богданович. – С.-Петербург, Тип. М. Стасюлевича, 1877. – Т. 1. - С. 161-162.
4. Дубровин Н. Ф. История Крымской войны и оборон Севастополя / Ф. Дубровин. – СПб. – 1900. – Т. 1. – С. 4-20.
5. Тарле Е. В. Собрание починений в 12 томах / Е. В. Тарле. – М.: Изд-во АН СССР, 1957. – Т.8. С. 358.
6. Там же. – Т.8. – С. 358.
7. Там же. – Т.8. – С. 361.
8. Алабин П. В. Четыре войны. Походные записки в 1849, 1853, 1854- 56, 1877-78 годах. Ч. 1-3. / П. В. Алабин. – М.: Типолит. т-ва И. Н. Кушнерев и К0, 1892.
9. Souvenirs etc correspondance du prince Emile de Sayn Wittgenstein Berlebourg etc. – Paris, – 1880. – С.205-206.
10. Зайончковский А. М. Восточная война 1853-1856. / А. М. Зайончковский. – СПб.: «Полигон», 2002.- С. 305.
11. Дружинин Н. М. Синопский бой. / Н. М. Дружинин. – М.-Л. – 1944; Б. И. Зверев Синопская победа / Б. И. Зверев. – Симферополь, 1954; Он же. Синопское сражение. – М, 1953; Мордвинов Р. Н. Синопский бой / Р. Н. Мордвинов. – Л.,1953; Найда С.Ф. Синопская победа русского флота / С. Ф. Найда. – М.,1949; Равинский О. Синопская победа // Флот в боях за родину. – М.-Л., 1938; Сергеев - Ценский С.Н. Синопский бой / С. Н. Сергеев - Ценский . – М., 1944.
12. Исаков И. С. Адмирал Нахимов/ И. С. Исаков // Новый мир. – 1952. – №7. – С. 205-238.
13. Богданович Е. В. Синоп / Е. В. Богданович. – СПб. – 1878. – С. 72.
14. Головачев В. Воспоминания по поводу 50-летнего юбилея Синопского сражения. / В. Головачев // Морской сборник. – 1903. – №12. – С. 53-61.
15. Богданович М. И. Указ. соч. – Т. 3. – С. 40-43; Дубровин Н.Ф. Указ. соч. – Т. 1. – С. 313-314.
16. Мошнин В. А. Оборона побережья / В. А. Мошнин. – СПб. – 1901. – С. 111.

17. Лихачев Д. Очерк действий Черноморского флота в 1853 – 1854гг. // Военный сборник. – 1902. – №4. – С. 18-19.
18. Зюзенков И. П. Морской флот России в Крымской войне / И. П. Зюзенков //Труды Военно-политической академии. – 1940. – №3. – С. 137-173.
19. Тарле Е. В. Указ. соч. – Т. 9. – С. 132.
20. Blerzy H. Un mois devant Sebastopol. Revue des deux mondes, seconde periode. Т. 83. / Н. Blerzy 1869. P. 410-411.
21. Тотлебен Э. И. Описание обороны г. Севастополя / Э. И. Тотлебен. – СПб. – Тип. Н.Тиблена и КО. – 1863. – 845.
22. Алабин П. В. Указ. соч. – Ч. 3. – С. 30; Дубровин Н.Ф. Указ. соч. – Т. 2. – С. 129.
23. Исаков И. С. Указ. соч. – № 7. – С. 205-238.
24. Поликарпов В. Выдающийся русский флотоводец /В. Поликарпов //Пропагандист и агитатор. – 1952. –№10. – С. 27.
25. Алабин П. В. Указ. соч. – Ч. 3. – С. 159.
26. Энгельс Ф. Кампания в Крыму / Ф. Энгельс. – М.: Государственное издательство политической литературы, 1957. Т. – 10. – С. 547-548.
27. Л. Н. Толстой. Севастополь в августе 1855 года / Л. Н. Толстой. – М.: Правда, 1987. – С. 163.
28. Тарле Е. В. Указ. соч. – Т. 9. – С. 151.
29. Алабин П. В. Указ. соч. – Ч. 3. – С. 159.

REFERENCES

30. Denisov I. «Unfictitious history of the black Sea fleet of Russia. – [Electronic resource]: Access mode: <http://newzz.in.ua/histori/1148843119-neslavnye-stranicy-chernomorskogo-flota.html/>.
31. Tarle E. V., (1948), «Nahimov (1801-1855)», Voenizdat, Moscow.
32. Bogdanovich M. I., (1977), «East war 1853-1856 years», Т.1., Printing-house of M. Stasyulevicha, Sankt-Peterburg, p. 161-162.
33. Dubrovin N. F., (1900), «History of Crimean war and oboron Sevastopol», Т. 1., p. 4-20.
34. Tarle E. V. (1957), «The collected works are in 12 volumes», Т.8., Izdatel'stvo AN the USSR, Moscow, p. 358.
35. There, Т.8, p. 358.
36. There, Т.8, p. 361.
37. Alabin P. V., (1892), Four wars. Marchings messages are in 1849, 1853, 1854- 56, 1877-78 years. Т. 1-3, Publishing house I. N. Kushnerev and K0, Moscow.
38. «Souvenirs efc correspondence du prince Emile de Sayn Wittgenstein Berlebourg etc», (1880), Paris, p. 205-206.
39. Zayonchkovskiy A. M., (2002), «East war 1853-1856», Poligon, Sankt-Peterburg, p. 305.
40. Druzhinin N. M., (1944), «Sinopskiy fight», Moscow; Zverev B. I., (1954), «Sinopskaya victory», Simferopol'; Mordvinov R. N., (1953), «Sinopskiy fight», Leningrad; Nayda S.F. (1949), «Sinopskaya victory of the Russian fleet», Moscow.
41. Isakov I., (1952), «Admiral Nahimov», New world № 7. p. 205-238.
42. Bogdanovich E. V., (1878), «Sinop», Sankt-Peterburg, p. 72.
43. Golovachev V., (1903), «Flashback concerning the 50-years-old anniversary of the Sinopskogo battle», Marine collection №12. p. 53-61.
44. Bogdanovich M. I., Indicated composition Т. 3., p. 40-43; Dubrovin N .F. Indicated composition Т. 1, p. 313-314.
45. Moshnin V. A., (1901), «Defensive of coast », Sankt-Peterburg , p. 111.
46. Lihachev D., (1902), «There is an essay of actions of the black Sea fleet in 1853 - 1854 », Military collection №4, p. 18-19.
47. Zjuzenkov I. P., (1940), «A navy of Russia is in Crimean war», Labours of the Military-political academy № 3, p. 137-173.
48. Tarle E. V. Indicated composition Т. 9., p. 132.

Випуск 36

49. Blerzy H. (1869), Un mois devant Sebastopol. Revue des deux mondes, seconde periode. T. 83, p. 410-411.
50. Totleben Je. I., (1863), «Description of defensive Sevastopol», Typography N.Tiblena, Sankt-Peterburg, p. 845.
51. Alabin P. V. Indicated composition T. 3, p. 30; Dubrovin N .F. Indicated composition , T. 2, p. 129.
52. Isakov I. Indicated composition, p. 205-238.
53. Polikarpov V., (1952), «Vidal Ruska admiral», Propagandist and agitator № 10, p. 27.
54. Alabin P. V., Indicated composition, p. 159.
55. Jengel's F., (1957), «A campaign is in Crimea», State publishing house of political literature, Moscow, p. 547-548.
56. Tolstoj L. N., (1987), «Sevastopol is in August, 1855 «, Indeed, Moscow, p. 163.
57. Tarle E. V., Indicated composition T. 9. p. 151.
58. Alabin P. V. Indicated composition T. 3. p. 159.

Вдовиченко Е.В. Действия Черноморского флота накануне и в период Крымской войны 1853 - 1856 гг. (историография проблемы)

В статье проанализированы историографические источники, посвященные действиям Черноморского флота во время Крымской (Восточной) войны 1853 – 1856 гг. На основе сопоставления взглядов исследователей данной проблемы доказывается закономерность поражения Российской империи в войне.

Ключевые слова: Крымская война, историография, Черноморский флот, исторический анализ.

Vdovychenko E. V. Actions Black sea fleet before and during the Crimean war of 1853 – 1856 (the historiography of the problem)

The article deals with the analysis of the historiographic sources dedicated to the Black Sea Fleet's actions during the Crimean (Eastern) War of 1853-1856. The regularity of the Russian Empire defeat is proved with the comparison of the researchers' views.

Keywords: Crimean War, historiography, the Black Sea Fleet, historical analysis.

Рецензент: Довжук І.В., доктор історичних наук, професор.

Стаття подана
8.04.2012